

L'ESCOLA NOVA CATALANA I JOAN BARDINA

Mª Natividad Jiménez Serradilla

L'era de consolidació de l'Escola Nova s'estén entre 1917 i la dècada posterior a la II Guerra Mundial. Un cop acabada la guerra comença un atac en profunditat contra l'educació progressista, acusada per molts de la baixa qualitat de l'escola de masses. Molts detractors de l'Escola Nova consideraven que ben aplicada era extraordinària, però mal aplicada portava a excessos més grans que el formalisme que havia tractat de substituir. La polarització entre el capitalisme i el comunisme va estimular una reacció contra els ideals de l'Escola Nova, que no s'havia sabut adaptar als temps.

González Agàpito (1992)¹ destaca com principals ideals de l'Escola Nova: l'acostament de l'escola a la societat i a les necessitats socials, la revitalització de l'escola com a petita comunitat, una relació mestre alumne més activa, més dinàmica, el canvi espectacular dels materials didàctics i de l'arquitectura escolar i una major preparació dels ensenyants. També destaca la important influència nord-americana als canvis educatius fets entre 1870-1940, en concret de l'educació progressiva amb les aportacions de Dewey sobre les implicacions socials de l'Escola i del model darwinista.

L'Escola Nova

Antecedents i principals representats de l'Escola Nova

L'any 1898 és fundada l'Escola Sant Jordi de Flos i Calcat, i un any més tard es constitueix l'associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Però la baralla per la modernització burgesa enfronta liberals i clericals, amb el regeneracionisme al fons i l'obrerisme que empeny els intel·lectuals a definir-se, segons destaca González Agàpito.

L'escola Horaciana de Pau Vila, la Integral d'Alban Rossell, l'Escola de Mestres de Joan Bardina i l'intent de reforma escolar del Pressupost Extraordinari de cultura de l'Ajuntament de Barcelona són altres ocasions d'incidir en la modernització escolar, alhora que reflecteixen l'empenta pedagògica imponent de la primera dècada d'aquest segle.

Figures representatives de la recerca pedagògica catalana dels anys 20 i 30 són Claparède a l'Escola d'Estiu de 1917 i Alexandre Galí.

¹ González Agàpito, J (1992) *L'Escola Nova Catalana 1900-1939. Objectius, constants i problemàtica*. Vic: Eumo

Influències de l'Escola Nova

L'Escola Nova és formada per un conglomerat de teories i mètodes educatius que van començar a finals del segle XIX. Com precursor de l'educació activa es podria assenyalar Rousseau qui afirma que l'infant aprèn tot fent i el situa en el centre del procés educatiu. L'Escola Nova entén la infància com una edat autosuficient i que té una finalitat en si mateixa i no com una fase preparatòria per a l'adulesa com era a l'escola tradicional. Altres influències són Herbart amb el concepte de l'educació per la instrucció i Dewey.

Principis de l'Escola Nova

Enfront de l'educador discent, ara es proposarà l'educador com a guia d'aprenentatge. Si la assignatura era el centre de l'acció de l'educador, ara el centre serà l'alumne i es passarà a un alumne actiu que observa, experimenta, compara, comprova, generalitza, tot estimulant-lo a ser reflexiu i a desenvolupar la capacitat crítica i de judici. Si l'escola tradicional es basava en la imitació, en la còpia, ara el treball serà original i d'expressió personal. Si el treball era individual, ara es propiciaran treballs i expressions individuals i de grup...L'objectiu de Escola Nova és fonamentar el procés educatiu i l'aprenentatge en l'activitat natural de l'alumne, basat en el coneixement psicològic de cada edat.

Podríem destacar una trenta de principis de les Escoles Noves:

1. L'E.N. és un laboratori de pedagogia pràctica.
2. L'E.N. és un internat.
3. L'E.N. està situada en el camp.
4. L'E.N. agrupa als alumnes en cases separades
5. La coeducació
6. L'E.N. organitza treballs manuals
7. L'E.N. atribueix importància a la fusteria, el conrea de la terra i la cria d'animals
8. L'E.N. estimula en els nens els treballs lliures
9. La cultura del cos està garantida per la gimnàstica natural
10. Els viatges, les excursions i les acampades tenen un paper important a L'E.N.
11. L'E.N. procura obrir l'esperit a una cultura general del judici
12. La cultura general es complementa amb una especialització.
13. L'ensenyament està basat en els fets i les experiències
14. L'ensenyament està basat en l'activitat personal del nen
15. L' ensenyament està basat en els interessos espontanis del nen
16. El treball individual de l'alumne
17. El treball col·lectiu o en equip
18. L'ensenyament pròpiament dit està limitat al matí i a la tarda té lloc l'estudi personal.
19. S'estudien poques matèries per dia.
20. S'estudien poques matèries per mes o per trimestre
21. L'educació moral per l'experiència i la pràctica gradual del sentit crític i la llibertat.

22. A falta del sistema democràtic integral, els alumnes procedeixen a l'elecció de caps.
23. Càrrecs socials es confien successivament als petits ciutadans.
24. Les recompenses consisteixen a proporcionar als nens ocasions d'augmentar el seu potencial creatiu
25. Els càstigs estan en relació amb la falta comesa
26. L'emulació a partir de la comparació feta pel nen entre el seu treball present i el seu treball passat.
27. L'E.N. ha de ser un ambient de bellesa.
28. L'E.N. practica la música col·lectiva, cant o orquestra
29. L'educació de la consciència moral es practica principalment amb narracions i lectures.
30. L'educació de la raó pràctica consisteix en estudis i reflexions sobre les lleis naturals del progrés espiritual, individual i social.

L'Escola Nova als Països Catalans.

« L'ensenyament públic, en els seus diferents rams i graus, deurà organitzar-se de manera adequada a les necessitats i caràcter de la civilització de Catalunya».

Es considera a la Catalunya de començaments de segle com d'avançada a Espanya en matèria educativa. Les desenes d'experiències pedagògiques viscudes llavors, van confirmar la tradició educadora catalana. Els quinze anys que van de 1892 a 1907 van anar d'una ebullició extraordinària en l'intent de resoldre el problema de l'escola i la cultura nacionals. Lozano² considera que el regeneracionisme va tenir a Catalunya un matís distintiu: sota la comuna aspiració de renovar espiritualment a l'home català mitjançant l'extensió i propaganda de la cultura, es van arribar assoliments importants: es va orientar al Magisteri a ser la força renovadora.

A Catalunya es donen dos factor importants: 1. Actitud d'inhibició de l'Estat Espanyol vers a l'educació, que es limità a complir formalment amb la instal·lació d'un sistema educatiu públic, però mai dotat dels recursos econòmics i tècnics per a fer-lo eficient. La Llei Moyano resolva l'ensenyament d'Estat però sense que l'Estat hi hagués de posar res, delegant la responsabilitat als ajuntaments i províncies. 2. La renovació pedagògica catalana serà afavorida per la burgesia a la percaça d'un sistema educatiu eficaç i de nous mètodes pedagògics.

La inhibició estatal de la responsabilitat de l'educació pública i aquesta actitud individualista van donar com a resultat una hegemonia de les escoles privades, la majoria religioses. Tot això en un clima de tensió anticlerical. L'elitisme dels col·legis religiosos i la pèssima qualitat de l'ensenyament públic van fer sorgir les primeres iniciatives renovadores en l'ambient obrer, com és el cas de l'Escola Horaciana de Barcelona. Del proletariat afloraran iniciatives educatives encaminades a contribuir al seu alliberament com a classe i a la dignificació personal dels obrers i obreres.

² Lozano, C. *La pedagogia política de Bardina*. En **Joan Bardina, un revolucionari de la pedagogia catalana**. <http://chalaux.org/indect.htm>

JOAN BARDINA

(Sant Boi, 1877, Valparaíso, 1950).

La formació de Bardina.

Joan Bardina va néixer a Sant Boi del Llobregat el 27 de maig de 1877 en el si d'una família molt humil. Va ingressar amb deu anys en el Seminari de Barcelona i allí va romandre fins als 19 anys. Entre 1896 i 1899 va fer el seu Batxillerat a l'Institut de Girona i immediatament després va ingressar en la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona i al mateix temps va seguir lliurat de ple al periodisme. En aquests anys juvenils Bardina va militar activament en el carlisme.

Orígens de la Tradició i del Règim Liberal va ser el títol de la seva Tesi de Llicenciatura defensada al maig de 1905, amb la qual va obtenir el Premi Extraordinari fi de carrera. El periodisme, les classes particulars i l'estudi absorbien el temps de Bardina.

Delgado³ afirma que Bardina concentra les seves energies i col·loca les seves esperances en l'educació, creient, com tots els intel·lectuals del seu temps, que l'educació és el ressort màgic que cal moure per a forjar les noves generacions futures que Espanya necessitava. A partir de 1902 l'educació serà la seva principal preocupació i la seva activitat fonamental.

El seu pensament pedagògic.

Sense abandonar els seus principis cristians, va ser capaç d'assimilar l'estil educatiu i el bon fer pedagògic dels institucionistes, arribant a defensar les dues tesis fonamentals objecte de disputa: la neutralitat religiosa i la coeducació. Aquesta síntesi sorprenent li va comportar totes les simpaties i suport dels homes de Giner, però li va implicar també incomprensió i indiferència en el camp dels catòlics; el que per a uns era digne d'aplaudiment, per a uns altres era motiu d'escàndol.

Activitats pedagògiques de Bardina.

«La pedagogia moderníssima d'educació natural exigeix la llengua natural com a vincle entre els mestres i els deixebles».

És important destacar que durant la dècada de 1902 a 1912 tot just existeix activitat pedagògica a Barcelona. Una de les poques experiències en aquest sentit va ser l'Escola de Mestres que va obrir Bardina a l'octubre de 1906 i va donar per acabades les seves activitats a l'agost de 1910. L'eclipsi de Bardina a Barcelona serà terriblement dramàtic; cap força política contarà amb ell.

³ Delgado, B: *Bardina y la renovación pedagógica en Cataluña*. En **Joan Bardina, un revolucionari de la pedagogia catalana**. <http://chalaux.org/indect.htm>

Durant el curs 1911 i 1912 Bardina es va recloure en la Institució Spencer, última de les experiències per ell creades a Barcelona. L'ideal era preparar a aquests alumnes per a triomfar en la vida.

Bardina marxa a París, no suposant aquesta marxa cap recompensa als seus mèrits, sinó tot el contrari. Marxar a l'estranger en viatge d'ampliació d'estudis un home de 35 anys que havia estat al cim i havia actuat com expert pedagog no era precisament un èxit sinó un reconeixement del seu fracàs. Bardina estava decidit a tot amb la condició de abandonar Barcelona -els creditors de l'Escola de Mestres li perseguien judicialment per a recuperar poc més de 30.000 pessetes, però desitjava anar a un país on ningú li conegués i on fos benvolgut, no per les seves obres anteriors, sinó per les quals estava disposat a realitzar. Per això, després de la seva estada a París va arribar Bardina a Bolívia, sabent que el grup maçònic no anava a renunciar fàcilment a les seves prebendes, ni li anava a facilitar el treball i com balanç final del seu tumultuosa gestió, va haver d'abandonar precipitadament el país. Una vegada més, el seu caràcter impetuós, radical i independent, va xocar en La Paz com a Barcelona amb molts interessos creats.

Va arrelar definitivament a Xile, on no va abandonar la seva preocupació pedagògica; en 1928 va ser nomenat professor de Dret del Treball en la Facultat de Dret de Valparaíso, càtedra que va ocupar durant vint anys fins a la seva mort.

Lozano resumeix la biografia de Bardina de la següent manera: *“Joan Bardina, samboià, intel·lectual orgànic de Prat de la Riba durant diversos anys, mestre, llicenciat en Lletres, polèmic propagandista en els periòdics i en les tribunes, autor de desenes de llibres i fullets i centenars d'articles, fundador de diverses de les millors revistes pedagògiques del seu temps, autor de textos escolars catalans, creador, en fi, d'un dels intents més acabats de renovar l'escola espanyola de baix a dalt: la «Escola de Mestres», que va funcionar a Barcelona des de 1906 a 1910 formant les generacions de mestres que encara avui, com més tard ocorrerà amb els del Pla Professional de 1931, porten aquesta diferència, aquest segell distintiu, de l'exigència i eficàcies intel·lectuals.”*

Escola de Mestres

L'autonomia i l'ús de la pròpia llengua són factors importants però no els fonamentals per a cristal·litzar una educació catalana. Bardina es basa una espècie de voluntarisme pedagògic, que serveix per a conscienciar al mestre, base de la reforma. Però Bardina no es contenta amb el primer graó, ell té una visió global del que ha de ser el sistema educatiu nacional, pel que a l'octubre de 1906, funda una institució única en la història de l'educació catalana, la «Escola de Mestres».

Lozano considera que així va assajar un intent de laboratori educatiu per a Catalunya: una institució on es formessin mestres catalanistes de cap a peus, però rigorosament i amb la pedagogia per davant. Centre privat, els alumnes seleccionats psicotènicament de la població escolar, cursaven com lliures els estudis corresponents a Magisteri i, a més, rebien un entrenament especial d'acord per fi que se'ls destinava. Amb el títol oficial sota l'aixella eren mestres, però mestres molt diferents: era una obra de baix a dalt, pensada escrupolosament. Els alumnes eren becats per institucions i socis

protectors, entre els quals va contar el cardenal Casañas i els professors ho feien gratis. La «Escola de Mestres» va anar un model de pedagogia activa, correctament entesa. El clima era de llibertat, de creativitat, d'exigència intel·lectual mútua entre professors i alumnes.

Però la política ho va atropellar tot. Va haver una espècie de estigmatització política cap a Bardina, ell personalment tan poc sospitós. Les excuses ideològiques de la laïcitat i la coeducació contingudes en el projecte, van anar els ariets a l'intent i Bardina, com inspirador, entre uns altres, del projecte, es va convertir en un no desitjat. Prat de la Riba ja no contarà amb ell; la càtedra de «Pedagogia Nacional» serà suspesa. A partir d'aquí, amb la bolcada de la Setmana Tràgica, el relleu polític es produeix i Bardina, com uns altres, es veurà convertit en un defenestrat.

Bardina va ser, sens dubte, un personatge extraordinari. La seva singularitat radica en el seu compromís, tan distint al dels seus coetanis i correligionaris ocasionals: va ser carlista fins a la medul·la, pedagog fins a deixar la política per a baixar o pujar a l'escola i deixar en ella anys i labors extraordinàries i radical en la seva allunyament de Catalunya. No va ser un polític, un educador, un agitador, un propagandista, un animador cultural... sinó tot això en una sola peça i amb 30 anys d'avenç al seu temps. Un inventor, tal vegada, com ho ha cridat Galí, però, sobretot, un alt exemple personal de víctima de les contradiccions, les fal·làcies i les injustícies d'una política nacional burgesa d'estretes possibilitats.

Bardina i la renovació pedagògica a Catalunya.

Delgado destaca que Bardina va substituir les lides polítiques en les quals va prendre part activa des de molt jove, per les activitats pedagògiques, al convèncer-se que, per a la recuperació i regeneració de la personalitat catalana, el camp de l'educació era molt més operatiu que el polític.

Durant deu anys de 1902 a 1911- intervé com un remolí en tot el referent a la cultura ja l'educació catalanes: campanyes periodístiques, congressos, institucions pedagògiques, programes pedagògics dels partits polítics, revistes especialitzades, cursos, conferències i reunions li absorbeixen el seu temps, alhora que les classes particulars i l'estudi..

Joan Bardina pensa precisament que l'autonomia pedagògica no és més que una condició prèvia, una plataforma. El qual s'imparteixi una educació de qualitat no depèn essencialment del grau d'autonomia que gaudeixi l'escola, sinó de moltes altres variables, més importants, potser l'autonomia i llengua catalana en l'escola són necessàries, però no resolen el problema de l'educació.

«La qüestió de la llengua en l'escola és una gran qüestió; però no és tota la qüestió. És una condició per a fer educació profunda. No és l'educació profunda. Resol el problema lingüístic i gens més, no queda resolta la qüestió educativa; no queda ni tan sols abordada. La llengua, com l'autonomia, són condicions essencials de vida; no són, no obstant això, la vida».

Segons Delgado l'ambició de Bardina era poder oferir, arribat el moment desitjat, als poders públics autònoms, un planter d'educadors forjats d'acord amb les exigències de la

nova educació, i capaces d'organitzar i de resoldre definitivament la qüestió pedagògica. Els resultats i fruits d'aquesta nova educació serien purificar els individus, potenciar la raça i fer un poble fort de cos, perseverant de voluntat, emprenedor de caràcter, de vida intensa, ric en tota mena de riquesa i de salut.

Paral·lelament a la redacció dels llibres de text va pensar Bardina, d'acord amb Prat, constituir un Patronat d'Escoles Catalanes encarregat d'aglutinar els esforços dispersos que per onsevulla sorgirien en tota Catalunya. Però si al principi Prat va considerar útils les idees de Bardina, els esdeveniments polítics es van precipitar amb el triomf de la Lliga i van quedar relegats a un segon terme. El Patronat no va arribar a constituir-ne de debò. El Patronat d'Escoles va quedar arxivat per a conjuntura més propícia i el problema va quedar sense resoldre, a pesar de la seva gravetat i urgència. En la Memòria del primer any de l'Escola de Mestres s'esforça Bardina a convèncer a tots de la bondat i necessitat que Catalunya té de la seva institució.

L'ocàs i la herència de Bardina

No és fàcil assenyalar les causes que expliquin i justifiquin, en certa mesura, els seus fracassos personals, sinó en el complex ambient polític en el qual va desenvolupar les seves activitats, sense perdre de vista la seva actitud davant els conflictius temes de la coeducació i de la neutralitat religiosa en el camp de l'ensenyament.

No és gens fàcil inventariar la seva aportació a la renovació pedagògica catalana. Bardina va irrompre amb força i autoritat en l'alacaiçut ambient pedagògic barceloní de principis de segle. La influència de Bardina pot analitzar-se en tres aspectes: en la projecció del seu pensament, en la influència de les institucions per ell fundades i en els seus alumnes. A nivell teòric no es pot trobar en Bardina un sistema pedagògic coherent elaborat amb cert rigor lògic; el que sí es pot trobar en ell són idees, suggeriments, intuïcions genials, etc. Potser aquesta mateixa falta de rigor, la facilitat amb que Bardina escrivia i l'apassionament amb que diu el que sent expliqui l'èxit dels primers anys de les seves activitats pedagògiques. Bardina va importar i va aclimatar a Barcelona, moltes de les idees conegudes per la pedagogia estrangera, sobre les quals els institucionistes venien parlant i escrivint.

Finalment, cap assenyalar que gran part del programa pedagògic de la Mancomunitat de Catalunya és una herència directa de Bardina: Patronat d'Escoles, Consell de Pedagogia, Quaderns d'Estudi, etc., activitats que, o bé van ser suggerides o realitzades per Bardina, o bé van ser portades a terme per homes que, durant algun temps, van rebre la seva influència directa.